

UNELE ASPECTE ALE APLICĂRII LEGII RURALE DIN 1864 LA PITEȘTI

de C. SPERI

Legea rurală din 15 august 1864, cu toate scăderile ce s-au manifestat chiar în cursul aplicării ei, reprezintă totuși un act progresist, de mare importanță, în istoria social-economică a României. Descătușind forța de muncă a țaranului de obligațiile feudale și transformînd-o în marfă liberă, reforma a jucat un rol hotărîtor în transformarea producției de mărfuri simple în producție capitalistă, cu alte cuvinte, a deschis drumul dezvoltării capitalismului în țara noastră¹.

După cum se știe, discuțiile purtate în Adunarea deputaților, în primăvara anului 1864, pe marginea legii rurale propuse de Cuza și Kogălniceanu, au fost aprige, reprezentanții moșierilor și arendașilor împotrivindu-se din răspuțeri reformei agrare.

Dacă discuțiile premergătoare au fost aprige, rezistența marilor proprietari — atunci cînd au fost siliți să dea pămînt clăcașilor de pe moșie — a fost și mai îndîrjită. Moșierii au folosit toate metodele posibile pentru a păstra cît mai mult pămînt din moșiile lor, nesocotind și încălcînd drepturile la împroprietărire ale țaranilor clăcași.

Din această cauză au luat naștere numeroase procese care s-au judecat ani de-a rîndul la Comitetele permanente ale Consiliilor județene, la Consiliul de Stat, iar mai tîrziu la Curțile de Apel și chiar la Curtea de Casație; aceste procese au sărăcit pe foarte mulți țărani.

Un caz concludent în acest sens s-a petrecut și cu locuitorii din satele Geamăna Mare, Geamăna Mică, Prundu și din cătunele Turcești, Niculcești și Lacul Smeurii, domiciliați pe moșia orașului Pitești.

La 18 ianuarie 1865, comisia plășii Pitești, instituită spre a constata numărul și categoria clăcașilor din comuna Prundu, în procesul-verbal și tabelul ce a încheiat, a avut în vedere numai pe clăcașii de pe moșia fraților Ștefan și Niculae Goleșcu. Cît despre locuitorii care erau așezați pe moșia orașului Pitești, comisia nu i-a trecut între clăcași, arătînd că aceștia aveau cu primăria orașului o învoire specială, ce ieșea din cadrul așezămîntului din 1851. Acești locuitori erau obligați să lucreze 12 zile pe an pentru înfrumusețarea și curățenia orașului. În afară de aceasta impozitul funciar era plătit de locuitori nu de primăria orașului.

¹ Cf. I. Adam — N. Marcu, *Studii despre dezvoltarea capitalismului în agricultura României* (După reforma din 1864) vol. I, București 1956, p. 83.

Acestea au fost considerentele pentru care comisia a hotărît că locuitorii din Prundu și celelalte sate, așezate pe moșia orașului, nu pot fi considerați clăcași.

Discuțiile duse în sinul comisiei de plasă nu erau lipsite de temeii². Problema aceasta frământa pe locuitori încă de mulți ani înainte.

Declinându-și competența, comisia de plasă — în care era și un reprezentant al țăranilor — nu făcea altceva decît să recunoască locuitorilor situația lor de moșneni și nu de clăcași pe moșia orașului.

Situația juridică a acestor locuitori nu era suficient de clară pentru autorități. Maghistratul orașului își întemeia dreptul de proprietate asupra moșiei pe care erau așezate satele Prundu, Geamăna, Turcești și Niculcești, nu pe acte de proprietate, ci pe faptul că țăranii de aici erau obligați la cele 12 zile de muncă pe an în favoarea orașului, de unde ar fi derivat condiția lor de clăcași, deci de posesori și nu de proprietari ai moșiei. Locuitorii dimpotrivă arătau că sînt moșneni și că obligația de a munci un număr de zile anual, în favoarea orașului, era acceptată benevol de ei, nederivînd din situația de clăcași și nemai-avînd vreo altă obligație. Și în fapt, dreptatea era de partea lor, deoarece municipalitatea orașului cînd s-a introdus impozitul funciar, i-a lăsat pe ei să-și plătească impozitul și nu l-a luat asupra sa, așa cum ar fi fost normal, în cazul unei proprietăți necontestate.

Conflictul era vechi. Într-adevăr, la 12 mai 1843, locuitorii din Prundu și Geamăna se plînseseră Maghistratului pentru faptul că n-au fost lăsați să-și închidă țărinile cu gard, deși erau stăpînite de ei de mulți ani și deși ei lucraseră pentru Maghistrat ori de cîte ori erau chemați. Cum omul Maghistratului le stricase gardurile ce făcuseră, ei au amenințat că se vor muta ca clăcași pe moșia Goleștilor³.

Lucrurile nu se opriră însă aci. În 1846 locuitorii s-au plîns stăpînirii că nu mai au odihnă din cauza Maghistratului orașului care, prin dorobanți, îi cheamă să curețe toate noroaiele orașului, să transporte nisip și piatră și să facă tot felul de corvezi, fără a li se plăti nimic pentru aceste munci.

Ocîrmuirea județului a făcut cercetări sumare după care a raportat Departamentului din Năuntru, că reclamația locuitorilor nu este întemeiată, deoarece ei n-ar fi moșneni, ci învoiți pe moșia orașului, de „județii“ din diferite timpuri.

În urma acestui raport, Departamentul din Năuntru, ignorînd realitatea, a hotărît la 22 martie 1848, că locuitorii sînt clăcași ai orașului și au deci obligația să facă zilele de muncă, ca și pînă atunci la curățirea și înfrumusețarea orașului⁴.

Locuitorii nu s-au lăsat însă intimidați de hotărîrea nedreaptă a Departamentului. În 1852 ei se plînseseră domnitorului de împilările pe care le sufereau din partea Maghistratului orașului. S-au făcut din nou

² Arh. St. Pitești; fond Prefectura Argeș, dos. 1/1865 f. 115—120.

³ *Ibidem*, fond Primăria or. Pitești, dos. 45/864 f. 164.

⁴ *Ibidem*, f. 163—164.

cercetări formale însă și de astădată Departamentul din Năuntru a hotărît — în urma raportului Ocîrmuirii județului — că locuitorii ar fi clăcași și deci impuși a răspunde obligațiilor proprietății⁵.

Văzînd că nu capătă dreptate, țărani din Prundu și Geamăna au refuzat să mai facă clacă pentru trebuințele orașului. La plîngerea Maghistratului, Departamentul din Năuntru, la 4 mai 1854, a hotărît ca aceștia să plătească Maghistratului o despăgubire de 7 280 lei pentru claca neefectuată în 1853. Locuitorii se opuseră și de astă dată și Departamentul, la 2 septembrie 1854, a poruncit Ocîrmuirii ca această sumă să fie împlinită prin forță de la țărani⁶.

Aceste hotărîri nu avură darul de a potoli frămîntările țăranilor. Într-adevăr, țărani din Prundu, Geamăna și Turcești, la 22 februarie 1855, s-au plîns la tribunalul județului, arătînd că ei au locuit din moși-strămoși pe moșia orașului, fără a fi fost considerați clăcași și fără a fi plătit clacă sau dijmă, iar acum consiliul municipal al orașului îi supune la toate îndatoririle clăcașilor.

Pricina a mers, din amînări în amînări, pînă la 29 septembrie 1859.

Locuitorii își susțineau drepturile lor de moșneni pe baza vechii lor stăpîniri, pe mărturiile satelor de moșneni învecinate, și în fine pe afirmația că ei au lucrat de bunăvoie la înfrumusețarea și curățenia orașului, iar nu din obligația ce ar fi avut-o ca clăcași⁷.

La 19 martie 1860, Tribunalul județului a dat o hotărîre prin care a pretins că pămînturile pe care erau așezați locuitorii din Prundu, Geamăna și Turcești ar face parte din proprietatea orașului Pitești, și că aceștia ar fi obligați a face clacă cîte 12 zile pe an, pentru înfrumusețarea și curățenia orașului, cu miinile sau cu vitele, după cum erau clasificați, sau a plăti în bani claca, dacă nu ar fi fost necesară munca lor.

Hotărîrea a stabilit însă ca locuitorii să-și păstreze mai departe pămînturile ce au în posesie, fără a se mai putea întinde și asupra altor locuri⁸.

Maghistratul orașului, nemulțumit de hotărîrea Tribunalului, a făcut apel, care s-a judecat de către Curtea Apelativă de la București, la 18 octombrie 1860. Dezvoltîndu-și apelul, procuratorul Maghistratului a cerut ca toți locuitorii veniți pe moșia orașului după 1834, să se strămute pe alte moșii; să nu se mai admită nici o construcție nouă de casă, iar țărani ce se vor căsători să se mute pe alte moșii; locuitorilor care vor rămîne să li se dea izlaz deosebit de al orașenilor și numai pentru vitele pentru care fac clacă, fără a se putea întinde în izlazul orașului, cu prisosul de vite trebuind să pășuneze pe alte moșii; casele, acum risipite, să fie strînse la un loc spre a se putea mări izlazul orașului, iar sădirile risipite pe întreaga suprafață a mo-

⁵ Arh. St. Pitești, fond Primăria or. Pitești, dos. 45/864, p. 164.

⁶ *Ibidem*, pp. 164—165.

⁷ *Ibidem*, f. 163, 165.

⁸ *Ibidem*, f. 173—174.

șiei ocupată de locuitori să nu se mai înnoiască, ci să fie lăsate pînă se vor prăpădi. În fine, în apelul său, Maghistratul a cerut să se oprească orice tăiere din pădure de către locuitori, iar aceștia să plătească 100 galbeni cheltuieli de judecată⁹.

Este neîndoielnic, că în pretențiile sale, Maghistratul orașului depășea nu numai așezămîntul din 1851, care stabilea raporturile dintre proprietari și țărani de pe moșie, ci chiar practica curentă.

Prin sentința sa, Curtea Apelativă a respins apelul Maghistratului, întărind astfel hotărîrea tribunalului¹⁰.

După 17 ani de hărțuiri judecătorești țărani din Geamăna, Prundu și Turcești erau considerați clăcași și în această situație i-a găsit promulgarea legii rurale din 15 august 1864.

Am văzut mai sus, că comisia de plasă, în ianuarie 1865, își declinase competența, în ceea ce privește stabilirea numărului și categoriei acestor locuitori, pe care i-a considerat moșneni.

În 1865 Primăria vroia să-i considere clăcași, dar cu învoială specială, pentru a-i împroprietări numai cu 498 stînjeni pătrați, loc de casă și grădină, ca astfel să poată primi despăgubirea de 1 galben de fiecare locuitor împroprietărit și să-i rămînă ei restul pămîntului.

Primăria urmărea să ciștige — bănește — cit mai mult, exploatînd situația de clăcași a locuitorilor, dîndu-le însă cît mai puțin pămînt.

La rîndul lor, locuitorii nu voiau să plătească nici o despăgubire primăriei, arătînd că sint moșneni și prin aceasta nesolicitînd a fi împroprietăriți pe pămînturile pe care le aveau deja în stăpînirea lor. Țărani încetară a mai face claca și refuzară să plătească vreo despăgubire; acest refuz se prelungi pînă la sfîrșitul anului 1871, fiind apoi reluat din 1879 pînă în primăvara lui 1881¹¹. Primăria a făcut recurs la Comitetul permanent al județului, împotriva hotărîrii Comisiei de plasă. Cercetarea recursului a avut loc la 13 noiembrie 1867. Cei 211 locuitori considerați ca „foști clăcași“ erau reprezentați prin 24 delegați, iar primăria printr-un avocat.

Spre a nu fi obligată a da pămînt locuitorilor, primăria, prin reprezentantul său, susținu că aceștia erau clăcași, dar „clăcași condiționați“, deoarece făcuseră numai cite 12 zile clacă pe an, astfel că ei nu puteau avea toate drepturile stabilite de lege ca și ceilalți clăcași. Primăria a recunoscut că prin art. 10 și 12 din legea rurală, învoielile ce existaseră pînă atunci între proprietari și clăcași au fost desființate, dar pentru cazul de față a cerut să se aplice articolul 5 din lege, articol care prevedea că locuitorii ce avuseseră învoieli speciale nu aveau dreptul la pămînt conform categoriei lor, ci beneficiau numai de cîțiva stînjeni pentru loc de casă și grădină.

Țărani, prin reprezentanții lor, au arătat că se judecaseră cu primăria tocmai pentru a nu fi considerați clăcași, că pierduseră procesul

⁹ Arh. St. Pitești... f. 168.

¹⁰ *Ibidem*, f. 169.

¹¹ *Ibidem*, f. 148.

în fața tribunalului și că hotărîrea acestuia, cît și a Curții Apelative fuseseră executate.

Locuitorii fiind considerați clăcași pe moșia orașului, Consiliul județean hotărîște apoi ca aceștia să fie împrorietăriți, în conformitate cu legea rurală, iar comisia de plasă, care în 1865 își declinase competența, să se întrunească din nou și să întocmească tabele de cei îndreptățiți¹².

Însă lucrurile se tărăgănară. Hotărîrea Consiliului județean a fost comunicată primăriei la 26 ianuarie 1868, iar aceasta o trimise Subprefecturii plășii Pitești, la 24 august 1868, spre a o pune în lucrare, în ceea ce privește convocarea comisiei de plasă¹³. Subprefectura întârzie însă pînă în noiembrie 1869¹⁴.

La 22 noiembrie 1869, delegatul proprietarilor, V. Coculescu, cere primăriei cite un sfanțih pentru fiecare clăcaș, ca bani de cheltuială pentru deplasările ce are de făcut la Geamăna, Prundu și Turcești¹⁵.

Lucrarea Comisiei de plasă n-a fost întocmită decît la 8 august 1870. Prin procesul-verbal încheiat la această dată se stabilește numărul clăcașilor. Aceștia rămăseseră în total, 207, împărțiți astfel: 6 cu 4 boi, 110 cu 2 boi și 91 cu brațele.

Nu s-a putut întocmi tabelul clăcașilor împrorietăriți și nici nu s-a putut înmîna primăriei titlul provizoriu de despăgubire, deoarece reprezentantul ei, ce asista la lucrările comisiei, arăta că moșia fiind de suprafață mică, acordîndu-se pogoanele legiuite foștilor clăcași, se va ataca treimea pe care legea rurală o lăsa proprietarului¹⁶. Astfel a fost nevoie să se facă măsurătoarea moșiei, de către un inginer topograf. Măsurătoarea era gata la 10 noiembrie 1870¹⁷; prin ea s-a stabilit dreptul clăcașilor cu 4 boi la 10 pogoane și 18 prăjini cu o diferență în minus de 6 prăjini față de dreptul stabilit prin lege, la 7 pogoane și 17 prăjini, pentru clăcașii cu 2 boi față de 7 pogoane și 19 prăjini, stabilite prin lege¹⁸.

Locuitorii nu acceptară această situație. Nu era vorba numai de cuantumul suprafețelor acordate fiecărei categorii, sau de faptul că unii din ei au fost omiși din tabelă, ci, de însăși faptul că erau obligați să plătească o despăgubire pentru un pămînt pe care-l știau a fi proprietatea lor. De aceea ei s-au adresat Curții de Apel din București, împotriva hotărîrii Comitetului permanent al județului care, primind recursul primăriei orașului, îi menținuse între clăcași. Apelul se judecă la 23 februarie 1873 și Curtea de Apel, prevalîndu-se de hotărîrea sa din 1860, respinge cererea locuitorilor și declară că „rezultă în modul cel mai

¹² Arh. St. Pitești..., f. 10—11.

¹³ *Ibidem*, f. 1.

¹⁴ *Ibidem*, f. 19—20.

¹⁵ *Ibidem*, f. 22.

¹⁶ *Ibidem*, f. 177.

¹⁷ *Ibidem*, f. 67.

¹⁸ *Ibidem*, f. 68.

neîndoios că Primăria de Pitești este proprietară a locurilor posedate de apelanți, iar aceștia nu sînt decît niște clăcași¹⁹.

Pentru răscumpărarea clăcii, locuitorii au fost obligați să plătească statului o despăgubire de 198 537 lei²⁰, pe care primăria se grăbi s-o încaseze de la Comisia de lichidare. Țăranii, întemeiați pe dreptul lor, refuzară să plătească. La somațiunile de plată ale subprefectului plășii Pitești, locuitorii, la 9 mai 1873, se plîng prefectului județului, arătînd că sînt în judecată cu primăria orașului, că au făcut recurs la Curtea de Casație și că pînă nu se va judeca recursul lor, nu vor plăti sumele pretinse de primărie²¹.

Recursul locuitorilor din Prundu și Geamăna s-a judecat de către Curtea de Casație la 25 iulie 1873 și acesta a fost admis, casîndu-se decizia Curții de Apel din București din 1873 și trimițîndu-se procesul spre rejudecare la Curtea de Apel din Focșani.

Aceste procese au provocat mari cheltuieli locuitorilor care, din lipsă de bani, nu s-au putut prezenta la termenul de 10 octombrie 1873, fixat de Curtea de Apel și dosarul cauzei a fost scos de pe rol, redeschizîndu-se în ianuarie 1874. dar din cauza multelor amînări nu s-a putut judeca decît la 6 septembrie 1875²².

Curtea de Apel din Focșani a respins însă apelul țăranilor, moti-vînd această respingere prin principiul autorității lucrului judecat, întrucît prin hotărîrile și sentințele anterioare rămase definitive, locuitorii fuseseră considerați clăcași și supuși la îndatoririle acestora și cî atare nu li se mai dădea voie să ceară acum a fi considerați moșneni. În consecință se hotărî ca locuitorii să fie improprietăriți, potrivit prescripțiilor legii rurale din 1864 și să plătească despăgubiri pentru clacă²³.

Țăranii însă își căutară dreptatea mai departe și făcură recurs la Curtea de Casație. Recursul se judecă la 1 decembrie 1878 și fu respins, Curtea motivînd că clasificarea lor în rîndul clăcașilor s-a bazat pe hotărîri judecătorești definitive și că deci nu mai este posibilă reluarea acestei discuții²⁴.

Se făcură memorii la Consiliul de Miniștri, fără nici un rezultat. Disperați, țăranii trimit o delegație de patru persoane, cu un memoriu la Adunarea deputaților, în primăvara anului 1884 și în același timp se adresează și ministrului de Interne, arătînd că „dreptatea noastră s-au stricat de cei chemați a ne-o da. întemeindu-se pe acte false prezentate și susținute de adversara noastră, Primăria Pitești, ca puternică și înconjurată de oameni de știință, care ne-a întunecat dreptatea“.

În continuare, locuitorii scriu ministrului cu fermitate: „două drumuri ne-au mai rămas deschise. Întiul onor. Camera Legiuitoare și a

¹⁹ Arh. St. Pitești..., f. 171.

²⁰ *Ibidem*, f. 195.

²¹ *Ibidem*, f. 147.

²² *Ibidem*, f. 164.

²³ *Ibidem*, f. 170.

²⁴ *Ibidem*, f. 178.

doilea brațele noastre, în caz de a fi puși pe drumul acela, de a ne înghesui ca să ne punem în legitimă apărare a averilor noastre ce ne-au mai rămas necheltuite prin judecăți“.

Amenințarea era clară. Locuitorii își cereau însă un drept care, de altfel, nici nu fu luat în discuție de Cameră. Cererea lor adresată ministrului de Interne ajunse la prefectul județului și acesta o trimise primăriei spre a da relații²⁵; primăria a refuzat să dea relațiile cerute și astfel țăranilor nu li s-a făcut dreptate.

Chestiunea a mai fost reluată în 1899, însă locuitorii nu obținură nici acum recunoașterea drepturilor lor²⁶.

Înfrinți și sărăciți, locuitorii din Geamăna, Prundu și celelalte cătune au fost nevoiți să se resemneze cu această situație, după ce timp de jumătate de veac luptaseră cu dârzenie pentru a-și apăra pământurile lor acaparate arbitrar de Primăria orașului Pitești.

²⁵ Arh. St. Pitești..., f. 160.

²⁶ *Ibidem*, f. 163.